

Jonas Pabedinskas

Juozo Žilevičiaus kūrybinis palikimas

(Atkelta iš 1 psl.)

vos muzikais ir, kiek išgalės leidus, populiarino jų kūrybą.

Tiems, kurie tik trumpam užmeta akį į Juozo Žilevičiaus biografiją, gali pasirodyti, kad profesoriaus gyvenimas buvo labai laimingas ir prasmingas. Tačiau aš pati, atidžiau pasigilinusi į jo nuveiktus darbus, pajutau keistą kartėlį. Juk ne viskas Žilevičiui sekėsi taip, kaip jis norėjo. Juk dažnai jo trūsas neįdavo vėjais ir, atrodo, lyg pikta lemianti ranka, kartkartėmis prisilietusi prie jo kilnių siekių, įdėtas pastangas paversdavo niekais. Ilgą laiką šiam reiškinii nesugalvojau tinkamo apibūdinimo. Ir netikėtai rasti Juozo Žilevičiaus memoriarai, pavadinti „Fatalizmas“, iš dalies pagelbėjo parinkti tinkamą žodį. Taip, tai fatalizmas, į kurį pats profesorius labai tikėjo ir kuris visai netikėtu momentu iškrėsdavo pikta pokštą. Štai ką rašė savo atsiminimuose pats Žilevičius: „Kaipgi žmogus netikėsi į fatalizmą, jei jis yra tiek ir tiek kartų iškamavęs. O ar aš esu tikras, kad ir vėl jis kur nors nepriegriebs mane? Net baisu pamąstyti. Taip, rodos, esu atsargus ir juo tolyn, tuo atsargyn, rodos, elgiuos, o tuo tarpu šmaktį ir išlenda, lyg, rodos, čia jau nuo seno laukiamas „svėčias“, prakeiktas fatalizmas. Katalikui, einant Bažnyčios nuostatais, nevalia tikėti į fatalizmą, tai liuterių giriama dalykas, bet gyvenimas nuverčia visas teorijas“. Šiuos Juozo Žilevičiaus teiginys norėčiau pailiustruoti grynais jo gyvenimo pavyzdžiais.

1919 metais, Petrogradas. Žilevičius rašo savo diplominį darbą — simfoniją f-moll — pirmąjį tokio žanro lietuvių kompozitoriaus opusą. Kur šandien šis kūrinys? Pasirodo, jis karo metais sudegė Lietuvoje. Ir kaip man buvo džiugu čia, Chicagoje, Žilevičiaus Kreivėno archyve surasti pirmos dalies juodraštinį epizodą, apie kurį Lietuvoje beveik nieko nėra žinoma. Džiaugiuosi ne todėl, kad turėčiau pagrindo teigti šio kūrinio meninę išliekamąją vertę, bet dėl to, kad tai yra mūsų tautos kultūros istorijos fragmentas.

1923 metais, Kaunas. Žilevičius pradeda organizuoti pirmuosius simfoninės muzikos koncertus. Jis pasiskolina iš miesto valdybos daugiau nei 8,000 litų ir išsinuomuoja miesto sodą. Tačiau tą vasarą lietus plaupia kaip iš kibiro, o pramogų mėgėjus sutraukia čia pat gastroliuojantis cirkas. Ir profesorius patiria didelių finansinių nuostolių, kurių likvidavimui prireikia nemažai metų. Juk net gyvendamas čia, Amerikoje, jis vis dar mokėjo skolas. Nuostolingi buvo ir Žilevičiaus leidžiami muzikiniai žurnalai.

1928 metais, Klaipėda. Čia vyksta paskutinieji muzikos mokytojų vasaros kursai. Paskutinieji ne Žilevičiaus noru, bet Švietimo ministerijos valia, iš anksto kursų organizatorių neįspėjus ir

Danutė Petrauskaitė, Klaipėdos Konservatorijos docentė, skaito paskaitą apie Juozą Žilevičių „Margaritų“ surengtame jo šimtmečio sukakties minėjime 1991 m. lapkričio 10 d. Jaunimo centre „Chicago“.

Viktoro Kapočiaus nuotrauka

Juozas Žilevičius minėjime kalbėjęs dr. Leonardas Šimutis ir „Margaritų“ vedėjas Petras Petrutis.

Viktoro Kapočiaus nuotrauka

su jais nepasitarus. Galima sakyti, įdėtas trejų metų darbas pajūryje nuėjo pernėk, nes profesorius, kuriam buvo anksčiau duota teisė organizuoti muzikos mokytojų kvalifikacijai įgyti egzaminus, tais metais šią teisę prarado.

1927–1928 metais, Klaipėda. Konservatorijos mokiniai, nepatenkinti Stasio Šimkaus pedagoginiais metodais ir mokymo turiniu, protestuoja ir ieško pagalbos pas Žilevičių. Profesorius, kiek išmanydamas, stengiasi sušvelninti susidariusią situaciją ir ieško kompromisų. Tačiau pats labiausiai nukentėjęs, dėl ko jo buvimas Klaipėdoje pasidaro neįmanomas. Su Šimkum susikalbėti pavyksta tik raštelio pagalba. O Kauno muzikos mokykla įsileisti į savo tarpa profesoriaus, kaip klaipėdiečio, nenori. Švietimo ministerija šiam didžiuliui nusipelnusiam menininkui pasiūlo tik eilinio muzikos mokytojo vietą Ukmergės gimnazijoje. Ir tik vėliau atsiranda oficialus ministerijos nukreipimas vyksti tre-

jiems metams į JAV rinkti medžiagos apie lietuvių išeivių kultūrinę veiklą. Taip Žilevičius, jausdamasis su savo žiniomis ir patirtimi nelabai kam reikalingas Lietuvoje, buvo priverstas palikti gimtinę. Savo muziejų jis atidavė globoti Gargždų klebonijai, tikėdamasis netrukus čia sugrįžti. Tačiau sugrįžti nepavyko, o klebonija karo metais sudegė kartu su visais eksponatais.

1933 metais, Žilevičius jau penkti metai kaip gyvena Elizabeth, New Jersey. Jis iš karto čia spėja išgarsėti, kai imasi organizuoti Vytauto Didžiojo 500-ąsias mirties metines ir atlikti savo garsiąją kantatą „Vytautas Didis“. Prekalatas Antanas Dambrauskas kviečia profesorių atvykti į Lietuvą ir pastatyti šį kūrinių Operos teatro scenoje. Ir koks paradoksas! Žilevičiui, buvusiam vienam iš tu Operos teatro kūrėjų, kurie 1920 metais statė pirmą spektaklį — Verdi „Traviatą“, kuriam po premjeros byrėjo džiaugsmo ir pasididžiavimo asaros, kad Lietuvo-

je laisvai, be cenzūros, lietuvių kalba gali būti statomi pasauliniai muzikos šedevrai, kuris dirbo dirigentu, administratoriumi, sufleriu ir net kasininku, po dešimties metų tame pačiame teatre neatsirado vietos. Susikrimtęs profesorius Antanui Dambrauskui rašė: „Tamsta siūlote atvažiuoti man Lietuvon, kad kantatą pastatytum. Tamstos mintis sveika ir labai viliojanti, bet... Tas svarbiausias „bet“ yra tame, kad manęs į teatro intrigų virtinę neįsileidžia. Tamsta žino, kad teatre yra nuolatinis intrigų jėgalas, ten platesnio visuomeninio veikimo nesupranta, ten vyrauja egoistiškasis „aš“, į kurį tiki, kaip į dievaitį. Toks ten yra jų „credo“. Aš žmogus ramaus būdo, kambarinė žiurkė, visas dienas beaiskinas knygoje, nemoku su jais kariauti ir nepajėgiu nuo jų apsiginti“. Nežiūrint visų nesklaidumų, Žilevičius 1939 metais nutarė grįžti į Lietuvą. Bet ir čia likimas pakiojo koją. Tuo metu Europos politinis klimatas buvo toks nestabilus, kad kelionė teko atidėti. Deja, visam laikui.

Gyvenant JAV, nemalonių staigmenų nesumažėjo. O nuolatinė ir didžiausia problema Žilevičiui visada buvo muzikologijos archyvas. Jo išlaikymas nuolat reikalavo lėšų. Ir profesorius ieškojo mecenatų, rašė įvairioms lietuviškoms išeivijos organizacijoms malonės prašymus, tikėdamasis gauti finansinės paramos. Vien žmonės padėdavo daugiau, kiti mažiau. Ir Žilevičius šiaip taip vertėsi. Bet kuo labiau daugėjo eksponatų, tuo silpnėjo jo profesoriaus regėjimas. Juk dar būnant Klaipėdoje, kai Žilevičius neturėjo nė keturiasdešimties, gydytojai jam pranašavo greitąjį apakimą. Todėl apie profesionalų archyvo tvarkymą negalėjo būti jokios kalbos. Reikėjo džiaugtis nors tuo, kad yra pastogė, yra dėžės, į kurias galima de-

ti medžiagą. Žilevičiui kiekvienas spausdintas ar ranka rašytas lapelis buvo labai brangus. Jis suvokė, kad po dešimt ar dvidešimt metų tai bus neįkainojamas istorinis dokumentas. Bet ir vėl likimo ironija. Patys unikaliausi eksponatai, prie kurių galėdavo prieiti žmonės su piktais kėslais, palaipsniui pradėjo dingti iš archyvo lentynų. Tokių žmonių atsiranda ir šiandien. Ir aš manyčiau, kad čia kaltinti vien fatalizmą būtų naivu. Gal reiktų visiems, suinteresuotiems archyvo saugumu, peržiūrėti dokumentų naudojimo taisykles, iš anksto užkertant kelią nesąžiningiems skaitytojams. Juk ne paslaptis, kad didžiausia Žilevičiaus svajonė buvo matyti archyvą Lietuvoje. Šiandien galima diskutuoti, kaip ir kada tai padaryti. Tačiau likti abejingiems išsaugojimui savo kultūros vertybių, nežiūrint, kur jos bebūtų, nevalia.

Žilevičius nelaikė savęs muzikos kompozicijos meistrų. Jis rašė tai, kas jam atrodė tuo metu labiausiai reikalinga. Ir šiandien sunku būtų nustatyti, kokia kūrybinio palikimo dalis yra didesnė — muzikos veikalai ar muzikologiniai darbai. Dar niekas nėra tiksliai suskaičiavęs, kiek Juozas Žilevičius parašė dainų, giesmių, instrumentinės ir sceninės muzikos. Enciklopedija nurodo apytikrą skaičių — apie 400. O jei kalbėti apie profesoriaus straipsnius, koncertų recenzijas, knygas, tai net ir apytikrą kiekį sunku būtų nustatyti. Tiek čia visko daug, tiek dar neatrasta ir netyrinėta. O juk nemažai prirašytų lapų liko rankraščiuose ar visai dingę, kas byloja apie mažai mums žinomas, tačiau Žilevičiaus giliai išgyventas nuoskaudas.

Šiandien galima ginčytis dėl Juozo Žilevičiaus darbų didesnės ar mažesnės meninės bei mokslinės vertės, bet negalima neigti jo indelio į muzikinės kultūros progresą, jo didžiulės kūrybinės potencialios. Juk net prieš pat mirtį profesorius, turėdamas blaivų protą ir puikią atmintį, teiravosi kai kurių istorinių faktų, galvodamas šį tą naudingą nuveikti. Bet likimas pasyškstėjo jam ir giedros senatvės. Jo vienturtė dukterė, kurią jis taip mylėjo, ar nenorėdama, ar negalėdama prižiūrėti tėvo, atidavė jį į Baltimorės slaugos namus, kur Žilevičius, atskirtas nuo lietuviškos aplinkos, nuo savo draugų, su kuriais jam buvo nelengva susitikti, liūdnai leido paskutines dienas. Vienintelė paguoda jam buvo radijo ausinės. Ir muzikos garsams lydint, profesorius 1985 m. rugpjūčio 5 d. amžinai atsisveikino su šiuo pasauliu. Jo laidotuvės buvo labai kuklios, nes dauguma apie Juozą Žilevičių mirtį sužinojo tik iš laikraščių. Šiuo atveju vėl prisimenu profesoriaus žodžius apie fatalizmą. Jis taip rašė: „Žmogus nei manai, nei sapnuoja, kaip kam nors bloga padaryti, darai kaip tik geriau ir naudingiau, o tuo tarpu išeina velnioniškos pasekos. Kas blogiausia, kad nuo panašių dalykų negali nei apsaugoti, nei jų aplenkoti. [...] Tai rodos lyg tyčia tau taikinta

rykštė, kad už ką nors nubausti ir šiurpulingai kankinti. Man pradeda ateiti mintis, ar nebus mano mirties priežastis to velnioniško fatalizmo dėka“. Iš dalies Juozo Žilevičiaus žodžiai išsipildė.

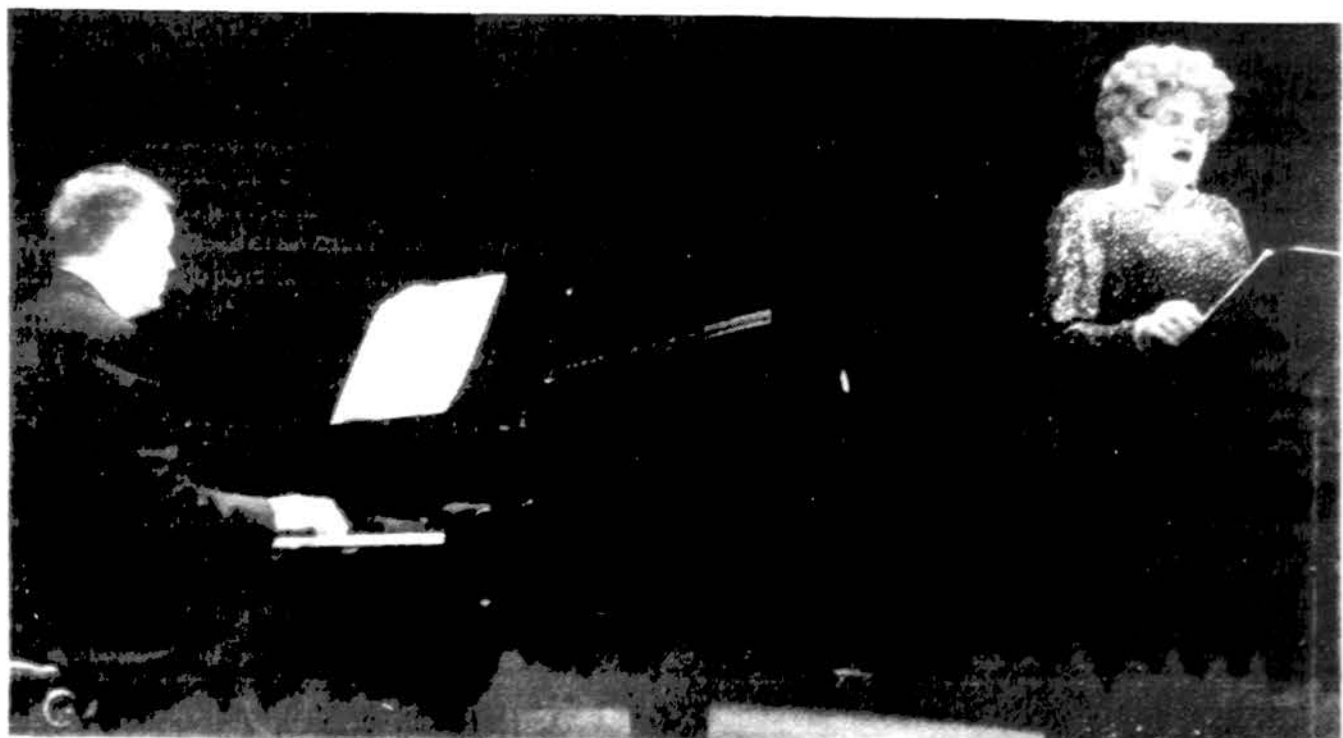
Įdėmiau susipažinus su nelengvu profesoriaus gyvenimu, iškėliau sau klausimą — iš kur jis, patyręs tiek nesėkmių, rasdavo energijos naujiems sumanymams, kodėl jis, triūsdamas Lietuvoje aštuonerius metus iš eilės, neturėjo laiko kada atostogauti, kodėl jis pačiame jėgų žydėjime pradėjo skųstis silpstančiu regėjimu ir, dirbdamas nuo ryto iki išnaktų, vos sudurdavo galą su galu? Ir pabandžiau šių reiškinų priežasčių ieškoti jo estetikoje — samprotavimuose apie muzikos vaidmenį žmogaus ir tautos gyvenime. Tą požiūrį aš ir bandžiau suvokti, skaitydamas Žilevičiaus raštus. Reikia pažymėti, kad profesorius nebuvo linkęs į apibendrinančias mintis, kurios leistų daryti greitas išvadas apie autorių. Jo rašymo stilius būta labai paprasto, konkretaus, mėgta naudotis išsamia faktografinė medžiaga, tačiau jos smulkiai neanalizuojant ir neabstraktinant. Ir visgi pavieniai samprotavimai, vienas kitas bendresnio pobūdžio straipsnis teikia galimybę giliau pajusti Juozo Žilevičiaus pasaulėžiūrą.

Žilevičius muziką kildino iš paties paprasčiausio garso. Garso, kurį jis laikė metafiziniu reiškiniu, Dievo duota medžiaga, atsiradusia, kuriant Sutvėrėjui pasaulį. Taigi, anot profesoriaus, garsas senesnis už žmogiją. Pirmausias žmogus, atsiradęs žemėje, iš visų pusių buvo apsuptas garsų — jis girdėjo, kaip ošia miškas, čiulba paukščiai, užia vėjai, plakas į krantą jūros bangos. Jam reikėjo tik mokėti pajusti gamtos medžiagą ir savaip ją tobulinti. Žilevičius darė išvadą, kad be garsų žmogus negali apsieiti, kaip be oro ir vandens. Jei kvėpuojant ir geriant palaikoma gyvybė, tai klausantis suvokiama pasaulis. Jei oras ir vanduo — materialus egzistencijos pagrindas, tai garsas — jo dvasinė išraiška. Žilevičius garso tobulėjimą siejo su žmogaus proto evoliucija. Ir pateikė keletą pavyzdžių: vaikui, nemokančiam kalbėti, garsas yra vienintelis įrankis nuotakai išreikšti, jam augant, garsai pradeda sisteminti, o einant iš kartos į kartą, atsiranda vis daugiau naujų žodžių ir muzikos instrumentų, kaip Žilevičius juos vadino — padargų. Profesorius buvo įsitikinęs, kad stimuliuojant muzikos instrumentų gamybą davė dievų garbinimas, kad tada ir įvyko pirmasis žmogaus skleidžiamas garso sujungimas su muzikos padargu garsu. O kodėl gi pradėta garbinti dievus garsų pagalba? Į šį klausimą kompozitorius atsakė labai paprastai. Žmogus visada aukoja Dievui tai, kas jam brangiausia. O garsai atrodė brangūs savo paslaptinga jėga kelti liūdesį ar džiaugsmą, raminti sielą ar ją audrinti, ir labiausiai tiko žmogaus bendravimui su Dievu. Jie net buvo laikomi dangaus žen-

lais bei dievų kalba. Kaip išreiškė Žilevičius, žmonės galvojo, jog dievai išradę muziką ir palikę ją, kad mirtingieji galėtų pasiguosti nelaimėje, su jais pasitariti, padėkoti už suteiktas malones. Ir pats profesorius panašiai mąstė. Apie tai byloja ypačiai išskeltas muzikos vaidmuo bažnytinėse apeigose.

Žilevičius suvokė muziką kaip labiausiai iš kitų išsiskiriančią meno šaką. Jis rašė, kad muzika yra tam tikra gyvybė, kuri nesudaro realaus, apčiuopiamo vaizdo, o tik fantazijos, sielos pojūtį. Kompozitorius nenėgė materialaus muzikos pagrindo, skaičiais bandyto išreikšti dar Pitagoro laikais, o vėliau tikslųjų mokslų šalininkų įvilkto į fizikos bei matematikos rūbus. Tačiau jis kategoriškai pasisakė prieš vienpusį muzikos, kaip akustikos dėsnių, vertinimą. Profesorius aiškino, kad muzika kartu yra ir antireali, kad ji turi specifinę, antgamtišką jėgą, kurios neįmanoma mokslinė aparatūra nei apčiuopti, nei užfiksuoti, kad ši jėga ir sukelia žmonėms įvairiausias nuotaikas bei mintis. Todėl vokiečių filosofų teiginio, jog „muzika yra suakmenėjusi architektūros banga“ neatmetė, bet konstatavo, kad toks sulyginimas išreiškia vien materialią garsų egzistencijos plotmę. Pradedančius pažinti garsų meno pasaulį, Žilevičius įspėjo, jog negalima pasikliauti tomis sentencijomis, kurios siekia įtikinti, esą muzika yra be turinio. Profesorius įrodinėjo, kad tokios išvados yra labai klaidingos ir jas daro tie, kurie paprasčiausiai nepajėgia muzikos suprasti, kurie muzikos turinio ieško tokiais pat principais kaip ir dailėje, architektūroje ar literatūroje. Žilevičius mąstė, kad jei skaitant knygą ar gerintis paveikslu akys gali šimtus kartų žiūrėti į tą patį žodį ar liniją ir palaipsniui formuoti vaizdą, dažniausiai konkretų, tai klausantis muzikos, ausys negali sugrįžti prie skambėjusių garsų ir pojūtis, daugiausia abstraktus, gimsta spontaniškai. Kompozitorius rašė: „Muzika — garsų bioskopas, kuriame sukasi tūkstančiai kombinuočių banguojančių garsų, sukeliančių klausytojams šimtus minčių“. Žilevičius bandė apčiuopti, kas gi yra tas muzikos turinys. Ir priėjo išvadą, kad tai — visi kūrinio komponentai, kartu paėmus. Profesorius išskyrė tris svarbiausius muzikos elementus — konkretų garso aukštį, ritmą ir metrą, be kurių neįmanoma suprasti veikalo turinio idėjos. Tai nebuvo nauja mintis muzikologijoje, tačiau Lietuvoje iki Žilevičiaus apie tai mažai kas kalbėjo. Ir kažin, ar ir šiandien surasime kilnesnius žodžius kaip profesoriaus, kuriais būtų apibūdinta muzika. Kai kuriuos jų norėčiau pacituoti: „Muzika — grožės objektas, plaukijantis gilumos sirdies kūrėjo; muzika — tai rūšis kūrybos, kur gražiausios ir nekalčiausios idėjos, gimstančios sieloje kūrėjo, negali būti žodžiais išreikštos, nes jų trūksta, išreiškiamos garsais; muzika — nekalčiausia visų meno šakų, nes ji negali

(Nukelta į 3 psl.)

Soliste Prancišius Ragienas akompanuojant pianistui Manigirdui Motekaičiui. Žilevičius gimimo 100 metų sukakties minėjime.

Viktoro Kapočiaus nuotrauka

Dainavos ansamblis, diriguojamas Dariaus Polikajio, dainuoja Juozo Žilevičiaus gimimo 100 metų sukakties minėjime.

Viktoro Kapočiaus nuotrauka

Jono Užpurvio 100-osioms gimimo metinėms

VILIUS PÉTERAITIS

Švęsdami Jono Užpurvio, žymiausio mūsų kartos Mažosios Lietuvos kultūrininko ir kalbų žinovo, šimtąsias gimimo metines, norime prisiminti kai kurias jo gyvenimo ir kūrybos detales. Nors tarp mudviejų 23 metų amžiaus skirtumas, to neįtėmė bendradarbiaujant. Mudviejų interesai gana artimi, abu mėgome rinkti Mažosios Lietuvos kalbinę medžiagą, abu dėstėme vokiečių kalbą Vilniaus universitete iki jo uždarymo, abu vėl ir senatvėje kaupėme savo gimtosios šalies žodinių lobyną.

Pirmą kartą teko susipažinti su Jonu Užpurviu, mokytoju, man bebaigiant Vytauto Didžiojo gimnaziją Klaipėdoje 1934 metais. Nedidelio jis ūgio, labai žvalus, savimi pasitikintis. Per pertrauką mėgo bendrauti su aukštesniųjų klasių mokiniais, juos teigiamai nuteikdamas. Padrąsindavo santykiuose su „memellaenderiais“, smerkė jų kryptimą nacių pusėn. Jam jokios abejonės nebuvo, kad lietuvininkai – teisėti savo krašto gyventojai, o vokiečiai – atėjūnai. Padrąsindavo ne vieną mokinį ar mokinę nesuklupsti siekiant mokslo ir lietuvių gimnazijos baigimo. Viena tokia detalė jo charakterio tvirtumo ir savimi pasitikėjimo liko man giliai atmintyje.

Buvo tai 1935 metai. Vokietijoje jau nuo 1933 metų Adolfas Hitleris siautė su savo smogikais, baimė nešdama visiems, panaikines politines partijas, kultūrinės draugijas, priešingas nacionalistinei santvarkai; o Klaipėdos krašte Neumann'o ir Sass'o nacionalistai, diriguojami Hess'o, Hitlerio dešinėsios rankos, išėjo į viešumą lietuviams priešiška veikla ir ruošė kelių slaptomis „Sturm Kolonne“ (smogiavosios dalimis) – SA bei SS dalinių pavyzdžių – atplėsti Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos.

Tokioje situacijoje ir Vytauto Didžiojo gimnazijai buvo įvesti tam tikri suvaržymai iš Klaipėdos krašto Direktojos, ko anksčiau nebuvo; jos paskirti inspektoriai sėdi per baigiamuosius egzaminus, idant tikrintų mokslo lygį. Bet šis vokiškosios Direktojos žingsnis mokytojo Užpurvio ne kiek negąsdino. Jis jautėsi visą galvą aukštesnis savo dalykų žinojimu ir ignoravo inspektorius dalyvavimą egzaminų komisijoje.

Mes, 1935 metų abiturientai, to neslepėme ir egzaminus, to neslepėme ir nuo savo mokytojų. Užpurvis, jausdamas mūsų susirūpinimą, ramiai ir šaltai sakė: „Mūsų arkliai gerai pašerti, vežimas sutvarkytas, o kučerių žino kur važiuoti. Pasitikiu kučerių“. Taip ir buvo. Mano pasirinktosios temos – Šekspyro „Hamletas“ – atsakymai, kad ir anglų kalba, su „kučerių“ pagalba buvo tokie sklandūs, kad ir pačiam teko stebėtis. Kai tik stabtelėdavau po klausimo, „kučerių“ paimdavo vadeles ir savo rankas, ar „prakučeriaudavo“ per visus sutrikimus.

Jonas Užpurvis savo kalbų mokėjimu ir dalykų žinojimu stebino visus. Su šypsena ir pasitenkinimu tratinio visus „kulturtraegerius“ Klaipėdos miesto laikraščiuose. Prisimenu 1936 metais Klaipėdos *Baltischer Beobachter* laikraštyje, specialiaame priede įdėtą straipsnį „Zur Frage der Memellaenderschen Familienamen“ (Klaipėdiečių pavardžių klausimu), kuriuo Užpurvis atsakė *Memeler Dampfboote* rašančiam „mokslininkui“, visas pavardės kildinusias iš vokiečių kalbos, tik su lietuviškom galūnėmis. Su švelnia ironija Užpurvis pripažįsta rašančiam „mokslininko“ titulą, pats būdamas nemokslininkas. Tik klausia, „kodėl mokslininkas nenagrinėja moksliškai? Paprastai mokslininkai nedėria savo nagrinėjimo objek-

Jonas Užpurvis 1991 m. gruodžio 12 d. šventė savo šimtąjį gimtadienį.

to, šiuo atveju pavardžių nešėjų. [...] Kokius mokslus mokslininkas ėjo, kad Lacyčio pavardę sieja su vok. *Latz*; „lacas, vaiko seilukas, priejuostėlė, kepurės snapelis“... Negi jis kaip mokslininkas nepasiteiravo Lacyčių, gyvenančių Klaipėdos krašte ir Latvijoje, kurie jam, kad ir nemokslininkai, būtų išaiškinę, kad *Lacytis* yra kūrinių žodis, reiškias „meškiuką“.

„Arba toliau *Trinkies*. Negi pavardės kilmė iš kokio nors vokiečio girtuoklio „Trinker“? Negi prie vokiško kamieno pridėsim galūnę -ys ir gausime klaipėdiečių pavardes, kaip iš vok. *Schlafen, Schreiben, Lesen* gausime liet. *Slafys, Šreibys, Lesys* ir t.t.? Puikūs kūriniai! Turiu prisipažinti, kad aš, kaip nemokslininkas, pradėdau abejoti mokslininko išvedžiojimais. Galiau jau nurašyti Trinkių šeimas. Jų protėviai buvo garbingi žmonės ir jų pavardė nesietina su girtuoklyste. Čia mūsų mokslininko apsiriktas. Trinkys, Trinka – lietuvių kilmės vardai ir sietini su liet. *trinkėti, bildėti, dundėti, trinkti ar trinka*.

Rasė Jonas Užpurvis ir kitomis temomis – istorinėmis ir literatūrinėmis. Nors ir naciams Klaipėdos krašte siaučiant, 1938 metais užbaigė *Lietuvių tautos istorijos šaltinių* pirmą dalį „Senprūsų kova su ordinu“ ir antrą dalį „Lietuvių kovos su ordinu iki Kėstučio mirties“. Žuvo neišspausdinti „Vytauto raštai“ ir 104 puslapių studija apie Klaipėdos krašto kaimų gyventojus, jų pavardes, su smulkiosiomis žiniomis, liečiančiomis jų nausavybę, tikybą, namų kalbą, gaunamus laikraščius ir t.t.

Ištisus metus pats rinko ir savo mokinius ragino rinkti liaudies žodinių palikimą, pasakas, patarles, kalbos išsireikškimus ir dainas. Pats mėgo dainuoti ir kūrė daineles, kurios taip pat žuvo. Artimam bendravimui rašytoja ir poetė Lisbeth Purvinas Irritė, jos poezijai kurdamas muzikinę palydą pianinui. (Rašytoja, gimusi Purvinaitė, žinoma savo romanu *Der Kampf um die Heimaterde* [Kova dėl tėviškos žemės], kuriame smulkiai aprašo klaipėdiečio žemėninko būdą, papročius ir trūkumus.)

Ilgesnį straipsnį apie liaudies kūrybą Užpurvis parašė dar 1936 metais Klaipėdos laikraštyje *Baltischer Beobachter*, aptardamas Žiaukų kaimo ūkininko Jurgio Gožės (Georg Gasze) liaudies dainų rinkinėlį (73 dainos) ir išvers-

damas keturias iš jų į vokiečių kalbą. „Daina“, rašo Užpurvis, „išsiliesia iš lietuvių tautos tragiško likimo, ji yra išausta žmogaus patirtais skausmais, likdama brandžiausiu lietuvininko vidujinio gyvenimo atspindžiu. Niekur pavergtasis nesipriešina savo pavergeiui, niekur neiškyla keršijimo mintis jo skausmo kėlėjams, niekur nesiveržia pyktis prieš skriaudėjus, kurių jis nemazai turėjęs [...] ir, nežiūrint žiaurios tragikos, išlieka sveikuto optimizmas, trykštantis gyvenimo džiaugsmas, sąmojis ir gera nuotaika“. Toji daina atspindi Jono Užpurvio sielą.

Stasys Ušinskas. Lietuvaite (Klaipėda). Vitražas Kauno viešojoje bibliotekoje. 1935. Spalvotas stiklas, švinas, 370x90.

Netekus Klaipėdos krašto, o kartu ir mums savo tėviškęs, su kolega Jonu Užpurviu teko arčiau bendrauti Vilniuje, abiem dėstant Vilniaus universitete vokiečių kalbą. Kolega, kaip daugelio kalbų – graikų, lotynų, vokiečių, anglų, prancūzų ir kitų senų bei modernių kalbų žinovas, lyginamuoju būdu aiškino vokiečių kalbos žodžių reikšmes, užmiršdamas, kad studentai nesuinteresuoti visomis vokiečių kalbos kilmės plonybėmis, o tik nori gauti privalomo kurso įskaitą. Be abejo, ir Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos vokiečių kalbos lygis ji suklaidino.

Bevaikščiadami Vilniaus senamiestio gatvėmis, dažnai paliesdavome ir ateities klausimus. Nors vokiečių karo mašina jau buvo prie Maskvos sustojusi, nesinorėjo tikėti, kad ji ten ir liks. Mano pašnekovas buvo įsitikinęs, kad amerikiečiai neleis vokiečiams valdyti ateities Europos, kad jų „uebermensch“ politika, naikinti kitaip galvojančius, mažumas, Rytų tautas ir ypač žydus, nebus Vakarų pasaulio didžiūnų toleruojama. Ateis jiems galas. Bet kas po to? Negi sovietai grįžtų? Bet jeigu taip, tai „prie tų luzgių neliksiu gyventi. Bėgsiu, kur kojos neša...“ Ir taip ne vieną kartą man tvirtino. Bet kokio ironija – liko prie tų „luzgių“ ir tiek daug nuo jų kentėjo. Ištremimas. Pasmerkimas trylika metų gyventi Krasnojarsko šiaurėje. Tai buvo tamsiausio jo gyvenimo dienos, dažnai primindavo jis mums ir prisimindavo jas savo laiškuose. „Komunistai niekšai 1949.III.15 išdrabstė mano lobyną ir kartu visus raštus. [...] Visą lapų ritinį pavogė tie plėšikai – 106 p. Klaipėdos krašto kaimų gyventojų sąrašus. [...] Komunistai niekšai man sunaikino trylika metų svarbiausio gyvenimo laiko. [...] Niekšų dėl studijos „Die Methodik der deutschen Sprache vom Standpunkt des litauischen Sprachdenkens“ (Vokiečių kalbos dėstymo metodika lietuvių kalbinės mąstysenos požiūriu), gal 120 psl., įteiktos Lietuvių Mokslo ministerijai – dėl to ištremtas Sibiran...“

Grįžęs iš tremties net sargo vietos vidurinėje mokykloje negavo. Krašte jau kiti žmonės įsikūrė. Užpurviui vietos nebėra. Išvažiuoja į Vakarų Vokietiją. Nors jam tada jau daugiau kaip 70 metų, dirbti nesiliauja. Tiesia šilutėje pradėjęs Saugų tarmės studiją, Donelaičio *Metų* kūrybos eigą ir hegzametrais aprašo savo tremties patyrimus. Rašo lietuviškai ir vokiškai: *Baltųjų vergų turgus, Auf dem Markt der weissen Sklaven*. 1969 metais 64 puslapių rankraštis pasiekia Čikagą, seną autoriaus pažįstamą, kolegą E. Naubūrą, o per jį ir mane. Susidomėjimas nemažas, ieškoma leidėjo. Prašo ir mano nuomonės. Rašiau: „Reikia būti labai kilnios sielos, kad pasirinktum tokį nekaltą, net švelnų knygos pavadinimą *Baltųjų vergų turgus*. Siužetas ne tik aktualus, bet kartu ir istorinis, visuotinis. Vergais prekiaavo priešistoriniais laikais, Kristaus laikais, anglų imperijos laikais, šiandien... Bet visada priklauda-vo tikraja to žodžio prasme, t.y. buvo prekė ir jos savininkas. Užpurvio aprašytoje knygoje nėra nei prekės, nei savininko, nėra prekybos mūsų iprasta prasme. Tad vakariečiams vargu ar tiktų toks knygos pavadinimas, ypač kai prekyba jų yra labai vertinama. O tremimas Sibiran nėra prekyba, tai žmogaus, tautos dalies ar net ir visos tautos sunaikinimas. Vartojama vokiečių kalba be priekaištų, graži, taisyklinga, kartais net poetiška žavi. Jo hegzometro forma taisyklinga, nors ir ne tokia melodinga kaip

Leonardas Andriekus

DU „BALSAI IŠ ANAPUS“

Balsai tie iš anapus,
Balsai taip artimi,
Tegul jie aidi amžiais
Džiaugsmu ir viltimi!

Klausydamiesi jų,
Save pažįstame
Kelionėje į Kryžių kalną
Sykiu su Kristumi.

Sykiu su Mindaugu,
Jogaila, Vytautu,
Su kankinių miniom,
Stebuklo nuojauta.

Tiek šimtmečių keliauta –
Net baimė ima! –
Balsai, jau skelbkite
Prisikėlimą.

NADRUVOS KRIVIS

I

Jūs niekad nežinosite,
Kaip tyliai kužda vėlės
Naktim prie mano romuvos
Iš medžio aprasojusių šakų, –
Ne sykiu jau šaukia lakštingaloms:
Nutilkite!

Bijau, gal nenugirsiu kokio žodžio,
Tyram giesmių šaltiniui plūstant
iš nakties.
Nubus aušra, nutils lakštingalos,
O man vienam teks viską išgiedot,
Ką prikuždėjo dvasios
Apie žygius ir pergales.

Aš pats stebiuos,
Jog, silpstant nuo senatvės klausai,
Vėlių balsus aiškiau girdžiu.
Čia, lyg užtvėnus Prieglaus upę, liejasi
Į dausa nukeliaususių karžygių šneka,
Ir aš meldžiu
Ilgiau miegot aušras.

II

Laimingi buvo mano broliai –
Senovės kriviai –
Dievai jų balso klaušė.

Rėzos Donelaičio *Metų* vertimo. Stilius galėtų būti labiau emocingas, nes pati tema ir asmeniniai išgyvenimai to reikalauja. Bet jis yra individualus, vienas. Politiniu požiūriu imant, reikėtų knygą išversti ir į anglų kalbą, kad pasklistų po Amerikos kontinentą ir Azijos platybes. Knyga būtų puiki politinė propaganda mums ir visiems pavergtiesiems. Deja, neatsirado knygų leidėjo. Buvo entuziastų, dedančių aukas, bet nebuvo leidėjo. Poetine forma aprašytas nužmogintas žiaurus gyvenimas – kam jis įdomus?

Jonas Užpurvis nepaiso pirmo nepasiekimo. Rašo, kuria toliau. Spintoje auga rankraštų puslapių krūvos, jau bene daugiau kaip tūkstantis puslapių. 1984 metais pasiteiravau jo spaudai paruoštų rankraštų apimties ir pavadinimų ir gavau dešimties veikalu ar studijų sąrašą.

Jo pastarųjų dešimtmečių kūryba sunku įvertinti. Jis rašė labiau prieškarinei Klaipėdos krašto publikai, kuri abiem kalbom – lietuviškai ir vokiškai galėjo skaityti. Deja, tu gyventojų nebėra. O jų palikuonys, jei jie Vokietijoje, tai tik vokiškai teskaito, jei liko Lietuvoje, tai tik lietuviškai, jei šiaurės Amerikoje ar Australijoje, tai tik anglų kalba. Dėl to Užpurvis savo kūryba lieka vienišas. Tai jautė ir jis pats.

„Stengiausi palaikyti ryšius su rytais ir vakarais. Išdava – tuščia dykuma. Lietuviai lyg jau išmirę. Čikagiečiai mėgino iširti, ar jų studentai dar sugebės suprasti mano *Šaltinius Lietuvos istorijoje*, teigiamu atveju –

Nūnai gi po kilnių giedojimų,
Šventųjų girių paukščiams pritariant,
Sakau: dangus apkurto.

Giedojau tik giedrais vidudieniais,
Kad nedusintų balso debes,
Ir ji išgirstų protėvių pagalbos dvasias.
Bet, o Dangau, tuoj po giedojimų
Baugiau beržų galūnės šniokštė,
Guviau paukšteliai slapstėsi –
Kryžiūnų artinos...

Jie slinko, ir prie mano romuvos
Tamsoj šalmui nuo aukuro ugnies tviskėjo.
Po jais žaibavo akys neapykanta
Žaltuoniams, kriviams, užkalbėtojams,
Kurios Žemyna, Gabija ir kitos dvasios
Nelaimėse globoja.

HERKUS MANTAS

1273 m.

Mes tikėjome šventai,
Jog dievai nepavargsta –
Štai dabar mes pavargę visi!
Ak, teisingai pasakė lietuvių karaliai,
Kad jau mainos laikai,
Ir dievai mūsų ilsta.

Kai slėpiausi miškuos
Ir nuo alčio alpau,
Tik šaltinio vanduo begaivino;
Kai ant žemės dusau,
Virvėmis suvaržytas,
Tiktai paukščiai mane beramino.

Bet nebūsiu ramus
Anoj pusėj aušrų,
Be vilties atsibust savo gentį palikęs, –
O paverskit, dievai, bent žuvėdra mane,
Kad galėčiau klyksmu
Amžiais gedulą skelbti!

Nadrupos krivis – senosios lietuvių tautos vyriausias dvasininkas. Nadrupa – prūsų žemės sritis, minima 13-ojo amžiaus raštuose. Pagal kronikininką Petrą Duisburg'ą, ten buvusi žymioji prūsų šventovė – romuva.

Herkus Mantas – vienas žymiausių prūsų sukilimo (1260-1270) prieš riterių ordiną vad. Pralaimėjus kovas, kurį laiką slapstėsi giriose. Pagaliau buvo sugautas ir 1273 metais pakartas.

L. A.

išspausdinti. Pasirodo, kad nesu- pranta. Guli ten mano paruošta skaidrė, 2 tomukų, jau dvejus metus, ir nieko nebegirdėti apie išspausdinimą... Mėginau nusiųsti ir į Lietuvių kalbos institutą Vilniuje, kad išnektų saugių knygų tarmės tekstus į plokštėlę, jei duotų man leidimą atvykti automobiliu... Tačiau tie viešpatiai man paaiškino, kad turistavimas dar neišvystytas Lietuvoje ir man leidimo neįmanoma duoti. Galis išnekti į juostelę ir jiems atsistatinti... Tačiau Donelaičio vertėjui Buddensieg'ui buvo galima leidi- mą duoti. Jis atvyko tiesiog per

Juozo Žilevičiaus kūrybinis palikimas

(Atkelta iš 2 psl.)

nieko papiktinti ir iš kelio išvesti, muzika turi didelės reikšmės žmogaus sielai auklėti ir jo žvėriškumui švelninti; muzika – svajonių pasaulio gyventojų kalba; muzika – dievų šneka; muzika – gaivinas užsalusias sielas balzamas, kuris per jos žavimus garsus vėl atgyja“.

Žilevičius išskyrė septynias žmogaus veikimo sferas, kuriose ryškiausiai dominuoja muzikos menas – tai mitologija ir legenda, bažnyčia, karas, kasdieninis gyvenimas, medicina, zoologija ir mokykla. Tai nėra labai moksliska klasifikacija, tačiau profesoriaus, matyt, to ir nesiekė. Jam svarbiausia buvo nors bendriausiais bruožais parodyti ypatingą muzikos galią įvairiose situacijose veikti žmogaus jausmus, formuoti asmenybės bruožus, ugdyti tautinę savimone.

Remdamasis Rytų tautų ir lietuvių tautosakos pavyzdžiais, Žilevičius aiškino, kokią didelę galią senovėje žmonės teikė muzikai. Muzika, pasak jų, pajėgdavo užtemdyti saulę ir užtraukti lietu, ji galėdavo vandenyje sudeginti žmogų, užhipnotizuoti laukinius žvėris ir išgydyti psichinius ligonius. Žilevičius, cituodamas žymių karvedžių ir mokslininkų mintis, o taip pat remdamasis konkrečiais istoriniais faktais, kėlė mintį, kad muzika, kaip niekas kitas, suteikia fizinių ir moralinių jėgų, stiprina tikėjimo nuostatas, atlieka dorovinio auklėjimo ir vaiko asmenybės formavimo funkcijas, kad muzika yra ištikimiausias žmogaus palydovas, lydinčis jį nuo pat gimimo iki mirties. Šiandien galima sutikti ne su visais Žilevičiaus (Nukelta į 4 psl.)

Ingeborga Dapkūnaitė Chicago's scenoje

Lietuvos teatrų ir filmų iškiliai artistė Ingeborga Dapkūnaitė Chicago's scenoje jau esame matę — tai buvo per antrąjį Chicago's Tarptautinį teatro festivalį 1990 metais. Blackstone teatre Lietuvos Valstybinio teatro vaidintame Eimunto Nekrošiaus „Ilga kaip šimtmetis diena“ Ingeborga Dapkūnaitė, juodai vilkinti, balta skarele apsiūsiusi, išbėgusi šaukė „Stalinas mirė!“ Bet tai dar buvo nelabai didelė rolė „Ilgos kaip šimtmečio dienos“ didžiuliam artistų būryje. O šiais metais Lietuvos artistė pamatysime vaidinančią pagrindinę moteriškąją rolę Steppenwolf teatro bendrovės statymoje pasaulinėje premjeroje dramaturgo Dusty Hughes pjesės „A Slip of the Tongue“, kurios spektakliai prasidės sekmadienį, vasario 9 dieną, Steppenwolf teatro patalpose, 1650 North Halsted Street, Chicago, Illinois 60614. Tai bus jau šešiolikasis Steppenwolf teatro, vieno iš svarbesnių Chicago'je, sezonas (šio teatro spektaklius *Draugo kultūriniam* priedui yra daugelį metų recenzavęs kun. Juozas Prunskis jo „Chicago's teatruose“ skiltyje). Pastatymą režisuoja Simon Stokes, pagrindinį vaidmenį atlieka Steppenwolf iškiliausias artistas John Malkovich.

Vaidinimo „A Slip of the Tongue“, iššaukiančio naujo veikalo, veiksmas vyksta Čekoslovakijoje prieš ir po 1989 metų revoliucijos. Dramos ašį sudaro di-

Ingeborga Dapkūnaitė. Fone — Michigan'o ežero pakrantė su Chicago's miesto centro dangoraižiais.

Jurgio Anyso nuotrauka

sidento rašytojo Dominic Tantra istorija. Čekoslovakijos saugumas jį uždaręs kaimo izoliacijoje. Tuo tarpu Tantra santykiai su keturiomis universiteto studentėmis, saugumo pasiūstomis jį suvilioti, yra skirti išnaudoti jo žinomą silpną moterims ir jam paspėsti spąstus, kad jis ir toliau

neapdairiai testų savo nelegalius intelektualinius proveržius. Lyrinis, erotiškasis vaidinimas tyrinėja sumišusi, drumstą gyvenamąjį pasaulį šalyje, kurioje negalioja nei politinės, nei asmeninės laisvės.

„A Slip of the Tongue“ yra londoniečio dramaturgo Dusty

Hughes pirmas vaidinimas, statomas Amerikoje. Kiti neseniai pastatyti vaidinimai yra „Futurists“ su artistu Daniel Day Lewis National Theatre, Londone, ir „Jenkin's Ear“ Londono Royal Court Theatre. Hughes tik ką baigė režisuoti filmą „Crimes of Passion“. Jis yra buvęs meno

vadovu Londono Bush teatre, kaip ir „A Slip of the Tongue“ režisierius Simon Stokes. Gimęs Valijoje, Simon Stokes lankė Oxford'o universitetą ir lavinosi Bristol Old Vic teatro mokykloje. Dvylika metų ėjo meno vadovo pareigas Londono Bush teatre, specializuodamasis naujų angliškų, europietiškių ir amerikietiškių vaidinimų pastatymuose. Šiuo metu Stokes dirba kaip The Turnstyle Group teatro bendrovės Londone vedėjas. Stokes yra režisavęs vaidinimus Vokietijoje, Izraelyje ir Jungtinėje Valstybėje, drauge dirbdamas Londono West End teatruose.

Be „žvaigždės“ John Malkovich dramoje vaidina Ingeborga Dapkūnaitė (Katya Lipp), Clotilde Courau (Ivana Milosz), Lizzy McInerney (Isabel Brezhinski) ir Kara Zediker (Teresa Kovic). Dekoracijas paruošė Tom Lynch. Apšvietimas — Steppenwolf nuolatinio menininko Kevin Rigdon. Apranga — Kaye Nottbusch. Garsas — Richard Woodbury. Pastatymo sceninis vedėjas — Robyn Taylor.

„A Slip of the Tongue“ spektakliai prasidės sekmadienį, vasario 9 dieną, ir numatyti vykti iki sekmadienio, kovo 22 dienos. Spektaklių laikas: antradieniais, trečiadieniais, ketvirtadieniais ir penktadieniais — 8 v.v., šeštadieniais — 5:30 v.v. ir 9:30 v.v., sekmadieniais — 3 v. p.p. ir 7 v.v. Kovo 11 ir 18 dieną, trečiadieniais, bus popietinis spektaklis — 2 v. p.p. Dėl informacijų ir bilietų galima skambinti Steppenwolf teatrui 312-335-1650.

Nijolė Ščiukaitė

Nijolė Ščiukaitė pasitinkant

Lietuvoje pramoginės-estradinės muzikos ir dainos tradicijos jau gana senos. Prisiminkime dar savo žydėjimo ir viso pajėgumo metu mirusį šio žanro specialistą kompozitorių Benjaminą Gorbulskį, kurio sukurta muzika dar ir šiandien skamba dažno mūsų estrados dainininko lūpose.

Jeigu iš vyrų estrados dainininkų labai ryškiai išsiskiria Stasys Povilaitis, kurį dar ir praėjusią vasarą Palangoje teko girdėti, tai moterų yra visa grupė: Nijolė Ščiukaitė, Ona Valiukevičiūtė, Nijolė Tallat-Kelpšaitė, Janina Miščiukaitė ir dar viena kita. Tačiau jų eilėse pirmoji vieta turbūt atitektų Ščiukaičiai, jau net 27 metus dainuojančiai Lietuvos profesionalioje scenoje. Viena po kitos buvo leidžiamos plokštelės su jos dainomis (iki šiol net 12), jos koncertuose publikos niekada netrūkdavo. Tai reto populiarumo įgijusi dainininkė, nuosirdi atliekanti, moteris, kuri moka ir gali su visais bendrauti.

Jau senokai ši solistė norėjo atvykti į Ameriką, ypač kuomet dar buvo gyva jos teta — T. Gaidelinė (kompozitoriaus Julius Gaidelinio žmona). Tačiau jai, dėl su prantamų priežasčių, buvo užkelti vartai į šį kraštą, nes Lietuvoje tuomet visa sprendė komunistų partija ir saugumas. Tik prieš porą savaitių jai pavyko atvykti į

išsvajotą kraštą — Ameriką. Ji jau ir anksčiau turėjo slaptą viltį dainuoti Amerikoje gyvenantiems tautiečiams, kurie jos balsą pažįsta tik iš plokštelių ar garsinių įrašų. Tačiau tik dabar tas gali tapti realybe, kada sugrįžta nelemtoji geležinė uždanga.

Chicago's lietuviai pirmieji turi laimėti tiesiogiai pažinti šią estrados žvaigždę. Nijolės Ščiukaitės koncertas yra rengiamas sausio 19 dieną, 3 val. p.p. jaunimo centre. Šiame koncerte klausytojai galės išgirsti 24 kūrinius, kurie sudaro solistės dainų repertuarą patį „grietinėlį“. Tai specialiai Amerikos lietuviams parinktos dainos. Visos parašytos lietuvių kompozitorių (J. Tiškaus, T. Makacino, A. Raudonikio, L. Vilkončiaus, A. Jegelavičiaus), pagal lietuvių poetų (B. Brazdžionio, J. Lapasinsko, A. Saulyno, M. Karčiausko, J. Marcinkevičiaus) žodžius.

Nijolė Ščiukaitė sakosi, kad jai bus labai miela susitikti su Amerikos lietuvių publika ir prieš pirmąjį savo koncertą čia ji net šiek tiek jaudinasi. Reikia manyti, kad čikagiečiai įvertins solistės Nijolės Ščiukaitės pastangas, atvežusios išsvajotą lietuviams nemažą dovaną — savo melodingas dainas, ir gausiai susirinks jos pasiklausyti.

Ed. Š.

Juozo Žilevičiaus kūrybinis palikimas

(Atkelta iš 3 psl.)

teiginiais ir svarstyti, ar jis nesuabsolutino muzikos vaidmens žmogaus gyvenime. Tačiau prieš tai darant, reiktų neužmiršti palyginti Lietuvos kultūros istorijos su kitų Europos kraštų kultūros raida. Paanalizuokime paties Žilevičiaus pateiktus pavyzdžius. Profesorius rašė: „Muzika ir muzikininkai būdavo taip gerbiami, jog viduriniuose amžiuose Anglijoje už arfisto užmušimą įstatymuose buvo numatyta tam tikra bausmė; ji buvo daug smarkesnė, nekai užmušus paprastą pilietį.

Lietuvoje irgi randame prasiplatinusią panašią nuomonę, sakoma, jei ramiai nori keliauti per Lietuvos girias, vietoje ginklo imk su savim kankles, nes kanklininkai visur laukiami ir labai pageidaujami svečiai“. Bet jei Anglijoje, Vokietijoje ar Austrijoje muzika visą laiką buvo gerbiama ir toleruojama, tai Lietuvoje, ypač carinės priespaudos metais, dėmesys jai visai sumažėjo. Gal todėl Žilevičius, matydamas tokį didelį kontrastą tarp Vakarų Europos ir Lietuvos profesionaliosios muzikos bei švie-

timo sistemos, nesąmoningai hiperbolizavo muzikos reikšmę, stengdamasis pažadinti žmonėse beblėstančią meilę liaudies dainai, siekdamas išugdyti naują, visapusiai apsišvietusią jaunomėnę. Ir kažin, ar nebūtų mūsų tauta šiek tiek doresnė ir kultūringesnė, jei būtų bandžiusi įgyvendinti Žilevičiaus deklaruojamus harmoningos asmenybės principus. Bet profesorius skelbtos tiesos dar tarpukario metais ne visų buvo išgirstos, o sovietinių laikotarpiu ir visai ignoruojamos.

Tačiau iš mano pusės būtų neteisinga į Juozo Žilevičiaus gyvenimą žvelgti vien per tamsius akinius. Juk jei į vieną vietą sudėtume visas jį ištikusias nesėkmes, tai jos vis tiek negalėtų

nusverti šviesių ir laimingų dienų. Todėl reikia pripažinti, kad profesorius nuolat buvo globojamas ir Dievo apvaizdos. Matyt, jį apsaugojo Žilevičių Rusijoje pilietinio karo metais, jį lenkų pasienyje apgynė nuo kulkų ir padėjo sėkmingai grįžti į Lietuvą. Kitaip būtų galima traktuoti ir 1939 metus. Taip, tiesa, kad tuo metu kompozitoriui buvo užkirstas kelias į gimtinę. Bet tuo pačiu jis išsigelbėjo nuo vokiškų ir sovietinių lagerių. O kas, jei ne Dievo apvaizda buvo Tėvų jėzuitų suteikta pastogė, už kurią jis visą laiką jiems buvo dėkingas, kuriuo jis galėjo gyvuoti Lietuvių muzikologijos archyvas. O kiek gerų žmonių, ištikimų draugų ir nuosirdžių talkininkų Žilevičius netiko savo kelyje. Juos visus net

sunku ir išvardinti. Norėčiau paminėti nors kelis, kuriuos per šiuos pora mėnesių man teko pažinti, vien iš idėjų ir pasiūlymų šandien besidarbojančius Žilevičiaus-Kreivėno archyve — tai J. Sodaitis, K. Skaisgiris, K. Šablevičius.

Savo pranešimą norėčiau baigti Juozo Žilevičiaus žodžiais: „Sielos neišauklėjus — kultūros nekelsi, o siela auklėjama ten, kur tautiškumas, menas, grožis“. Visa profesoriaus veikla įrodo, kad jis buvo ne tik kompozitorius ir archyvaras, mokytojas ir muzikologas, lektorius ir dirigentas, bet ir filosofas, ieškantis savo tautai prasmingos būties. Jis, kaip senovės vailda su kanklėmis rankose, rado sau įkvėpimo tikėjimo tiesos bei tėvynės meilėje. Ir Dievo apvaizda muzikos garsų pavidalu dovanojo Juozui Žilevičiui ilgą ir prasmingą gyvenimą. O mums šviesių ir taurių asmenybę, iš kurios dar tiek daug reikia mokytis.

Sonata Deivykytė-Zubovienė

Rokas Zubovas

Sonatos ir Roko Zubovų koncertas Chicago'je

Pianistai Sonata ir Rokas Zubovai praėjusiais metais įstojo į De Paul universitetą Chicago'je muzikos fakultetą ir konkurso keliu laimėjo jaunų talentų stipendijas studijoms. Abu yra žymaus pia-

nisto profesoriaus D. Papern studentai ir savo rečitalius De Paul universitete turės šių metų kovo mėnesį. Tarpsemestrinės pertraukos laiką jie vyksta į Cleveland'ą pas mūsų virtuozą pianis-

tą profesorių Andrių Kuprevičių pasigilinti muzikos interpretacijoje.

Šiuos jaunus pianistus išgarsins Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus rengiamame jų kon-

certe sekmadienį, sausio 26 dieną, 3 v. p.p. Programoje bus Chopin'o, Debussy, Brahms'o ir Rachmaninoff'o kūrinių. Koncertas taipgi bus proga išvystyti Sonatos ir Roko Zubovų nuolatinį meninį bendradarbiavimą.

N. M.

„Kai Lietuva valdė pasaulį“, III

Kestučio Nako „Kai Lietuva valdė pasaulį“ trečioji dalis, tai didžiulės artistų sudėties istorinis spektaklis, sujungiantis absurdiškų teatro elementus, romantiką, tradicinę prieškrikščioniškąją lietuvių tautosaką, muziką ir motyvus. Tai Lietuvos valdovų giminės istorija prieš pat krikščionybės įvedimą. Vaidinime aidės temos taip sava lais, kaip ir šių dienų spaudos antraštės: susiduriančios kultūros, tikėjimų sistemų naika ir išsigimimas, rasizmas, lytinė diskriminacija, asmeniškos ir kultūrinės tapatybės ieška, sugriuvusi šeima ir jauno žmogaus subrendimas gendančiame pasaulyje. Pseudoklasiškas spektaklio stilius pasiekiamas „jambiniu juokametu“ parašytais dialogais. Pastatyme vadina pasižymėjusiu niujorkiškiu artistu, o taip pat ir anksčiau vaidinę Kestučio Nako spektakliuose. Sir Edgar Oliver vėl pasirodys „Burtininko“ vaidmenyje.

Šios dramos autorius ir režisierius Kestutis Nakas yra kūręs dramas, režisavęs ar vaidinęs New York'o Public Theatre, La Mama, The Kitchen, P.S. 122, 8

B.C. ir kituose. Jo kiti parašyti veikalai šalia „When Lithuania Ruled the World“, Parts I and II yra „The Amazing Spear of Destiny“, „Rasputin“, „The Andrew Carnegie Story“, „Lost Child“, „Crimes of Ages“. 1983 metais jis režisavo serijinę versiją Šekspyro kruviniojo „Titus Andronicus“ Pyramid teatre. Šių metų sausio 13 dieną Kestutis Nakas vaidina vieno žmogaus spektaklyje „Downward Facing Dog“ La Mama teatre, New York'e. Dėl informacijų, bilietų ir rezervacijų galima skambinti (212) 777-3891.

GOH PRODUCTIONS PRESENTS A LIVE THEATRICAL EVENT:

WHEN LITHUANIA RULED THE WORLD

Part III

WRITTEN & DIRECTED BY **KESTUTIS NAKAS**

WITH

JANUARY 17-26

8 PM

SUNDAYS 3 PM

\$10.

COURTHOUSE THEATRE

ANTHOLOGY FILM ARCHIVES

39 SECOND AVE. AT SECOND ST.

RESERVATIONS 777-3891